

A KATALÁN AUTONÓMIA FOLYAMAT TANULSÁGAI A KÁRPÁT-MEDENCE SZÁMÁRA

*Szilágyi István*¹

ABSZTRAKT

A huszonegyedik század a globalizációnak, a különböző értékeket, értékrendszereket képviselő kultúrák, civilizációk, identitások és identitásformák találkozásának a korszaka. Átalakult és eltűnt az állami szereplők kizárólagosságán és mindenhatóságán alapuló vesztfáliai típusú nemzetközi rendszer. Megszűnt a XVIII-XIX. században használt homogén nemzetállamot feltételező Nation State. A huszadik század végén a világ három félperiférikus térségében kibontakozó demokratizálódási folyamatok és a szubszidiaritás elve jelentős hatást gyakoroltak az állami berendezkedésekre.

Spanyolországban 1979 és 1983 között kiépült a tizenhét önkormányzati közösség együttműködésén alapuló autonómia modell. Ennek megteremtésével a spanyol új demokrácia nemzetközi szempontból is példaértékű szerepet játszott egy több száz éves probléma megoldásában. Az intézményi berendezkedés az állandó mozgás állapotában van. Hispániában 1983 és 2020 között az ország történetében további példa nélkül álló decentralizációs és demokratizálódási folyamat zajlott le. Ennek következtében az autonómiák állama napjainkban már a föderális rendszerekre jellemző sajátosságokat mutat.

A jelzett változások 2006 júliusában, Katalónia új Autonómia Statútumának elfogadását eredményezték. Reális alternatívaként felmerült az önálló nemzet státuszát elnyert, Barcelona székhelyű autonóm tartomány Spanyolországból történő kiválása is.

¹ **Szilágyi István**, az MTA doktora, egyetemi tanár, Pécsi Tudományegyetem, Földtudományi Doktori Iskola (szortega@freemail.hu)

A spanyol-katalán megoldás a kulturális nemzetfelfogás jegyében a Kárpát-medence többnemzetiségű államai esetében is felveti az Európai Unióban már létező modell érvényességének és érvényesíthetőségének a kérdését.

Kulcsszavak: *spanyol államrendszer, Katalónia, autonómia folyamat, globalizáció, Kárpát-Medence*

EXPERIENCES OF THE CATALONIAN AUTONOMOUS PROCESS FOR THE CARPATHIAN BASIN

ABSTRACT

The 21st century is the age of globalization, of connections between cultures and civilizations representing different values and value systems.

At the end of the 20th century the processes aiming at democracy and principle of subsidiarity had a significant influence on the state structure in the three semi-peripheral areas of the world. The transformation in the Spanish state-system calls attention to its importance. Between 1979 and 1983, in the first phase of the institutional development of the democratic parliamentary monarchy which displaced the Franco system, it is a fact that by creating an autonomy model resting on cooperation between seventeen self-governing communities, the Spanish new democracy has played an exemplary role in the solution of a centuries-old ethno-regional problem. The system formed between 1979 and 2006 has proved to be viable to the present day.

The relative stability of a democratic state structure in the historical sense does not preclude change. The institutional system is in a process of constant motion. Changes pointing from the semi-federalism of autonomous communities to federalism, which are based on national and cultural identities, have markedly accelerated from the second half of the 1990s. In July 2006, they led to the passing of the new Autonomy Statute of Catalonia. The separation of the autonomous province, which has gained independent nation status and the formation of an independent state has presented itself as a realistic alternative.

At the same time, current events and processes in Spain provide important lessons for the autonomy aspirations of national minorities in the Carpathian Basin.

Keywords: *Spanish state-system, Catalonia, autonomous process, globalization, Carpathian Basin*

BEVEZETÉS

Napjainkban az *integrációs tendenciákkal és szerveződésekkel* párhuzamosan felerősödtek az etnikai alapú regionalizmushoz, valamint a világ három félperifériális térségében végbemenő demokratizálódási folyamatokhoz és a szubszidiaritás elvének érvényesüléséhez kapcsolódó *dezintegrációs folyamatok*, amelyek jelentős hatást gyakoroltak a többnemzetiségű állami struktúrák alakulására. Egyre inkább általános értelmet nyertek az e téren Spanyolországban szerzett tapasztalatok és Juan José Linznek 1992-ban tett az a megállapítása, mely szerint „Spanyolország ma valamennyi spanyol államát jelenti; nemzetállamot jelent a lakosság nagy része, csak államot és nem nemzetet jelentős kisebbsége számára.” (Linz 1992, 453).

Spanyolországban 1975. november 20-a, Franco halála és a francoizmus rendszerének összeomlása után, az új demokrácia korszakában megvalósult az állam (Spanyol Királyság), a saját nyelvvel bíró történelmi nemzetek (baszk, gallego, katalán, valenciano) és a történelem nélküli régiók (Cantabria, Asztúria, Extremadura, Madrid, Murcia, La Rioja stb.) demokratikusan szabályozott együttélése (Blanco Valdes 2005).

A tizenhét önkormányzati közösség együttműködésén alapuló autonómia modell megteremtésével a spanyol új demokrácia nemzetközi szempontból is példaértékű szerepet játszott egy többszáz éves probléma megoldásában (Szilágyi 1996, 2012, 2014).

Az 1979 és 1983 között kialakított rendszer máig életképesnek bizonyult. A stabilitás azonban nem jelent változatlanságot. Az intézményi berendezkedés az állandó mozgás állapotában van. Hispániában 1983 és 2020 között az ország történetében további példa nélkül álló decentralizációs és demokratizálódási folyamat zajlott le. Ennek következtében az autonómiák állama napjainkban már a föderális rendszerekre jellemző sajátosságokat mutat.

A jelzett változások különösen a kilencvenes évek második felétől gyorsultak fel és 2006 júliusában, Katalónia új Autonómia Statútumának elfogadását eredményezték. Reális alternatívaként felmerült az önálló nemzeti státuszt elnyert, Barcelona székhelyű autonóm tartomány Spanyolországból történő kiválása, a negyven éven át életképesnek bizonyult politikai berendezkedés átalakulásának és átalakításának a kérdése is.

A beindult folyamat – *„a procés”* – 2017. október 27-én Katalónia függetlenségének, önálló államiságának kinyilvánításához vezetett.

A kulturális nemzetfelfogás és saját identitás megőrzésének jegyében indult hazafias politikai mozgalom térségünk többnemzetiségű államaiban élő nemzeti kisebbségek esetében is felveti a modell érvényességének és érvényesíthetőségének a kérdését. A politikai önkormányzatiság, a területi autonómia, az identitás megőrzésének és a hivatalos nyelvhasználat összekapcsolhatóságának realitása, az ahhoz szükséges intézményrendszer kiépítése és fenntartása az Európai Unióban már megvalósult demokratikus államépítési gyakorlat alkalmazhatóságára és annak nemzetközi érvényesíthetőségével kapcsolatban felmerült ellentmondásos jellegére hívja fel a figyelmet.

EGYSÉGES SPANYOL NEMZET VERSUS KATALONIA

A hazafiság nem választható el a nemzet fogalmától. E kérdés tisztázása különös fontossággal bír Spanyolország esetében, ahol több történelmi nemzet él együtt. Ahol a huszadik század kezdete óta napirenden van a kisnemzetek területi-politikai-kulturális önrendelkezési jogának, autonómiája biztosításának és kiválásának, önálló állam-má szerveződésének a kérdése.

Az ország hatályos alkotmányának második cikkelye Spanyolország megbonthatatlan területi egységéről rendelkezik. Az alaptörvény megfogalmazása szerint annak bázisát az autonómiák államát alkotó nemzetek és régiók szolidaritása, közössége képezi: „Az alkotmány a spanyol nemzet, valamennyi spanyol közös hazájának megbonthatatlan egységén alapul; elismeri és biztosítja a szolidaritás által egyesített nemzetiségek és régiók autonómiához való jogát.” (de Esteban 2000) - olvashatjuk. A harmadik paragrafus a nyelvhasználat elvi kérdéseit rendezi, s kimondja: „A kasztíliai az állam hivatalos spanyol nyelve. Minden spanyolnak kötelessége ismerni és jogában áll használni azt. A többi spanyol nyelv is hivatalos nyelvnek számít az érintett Önkormányzati Közösségekben, Alapszabályaiknak megfelelően. Spanyolország nyelveinek változatos gazdagsága olyan kulturális örökség, amelyet különleges tisztelet és védelem illet meg.” Nem feladatunk itt most az alaptörvény szóhasználatának nem egészen világos pontjaira rámutatni, arra azonban felhívjuk a figyelmet, hogy az alkotmány a spanyol nemzetet egy olyan többnemzetiségű, többnyelvű közösségnek tartja, amely közösség sokszínű kulturális egységét a spanyol nyelv kasztíliai változatának hivatalos állami nyelvvé nyilvánítása biztosítja.

Az alkotmány tehát egy nemzetről, és az egységes spanyol nemzet részét alkotó több nemzetiségről beszél. Nem foglalkozik a nemzetiségek lehetséges kiválásának kérdésével. A helyzet azonban Katalónia 2006. július 19-én elfogadott statútuma után jogilag is alapvetően megváltozott.

Az Alapszabály az önkormányzati rendszer intézményi megerősítését összekapcsolta a kulturális-nyelvi és történelmi identitásra alapozott önálló államiság megteremtésére irányuló törekvéssel. A statútum preambuluma a következőképpen fogalmaz: „A katalán nép évszázadokon át megőrizte saját önkormányzata melletti szilárd elkötelezettségét, amely az 1359-ben létrejött Generalitatban öltött intézményes formát [...] a Generalitat életre keltése az 1932-es Statútummal következett be, majd 1977-ben a demokrácia megszületésével, az 1979-es Alapszabály és az 1978-as Alkotmány elfogadásával, valamint az autonómiák államának megteremtésével állt helyre. Katalónia önkormányzatisága az Alkotmányon, a katalán nép történelmi jogain és e keretek között a Generalitat különleges helyzetének elismerésén alapul. Katalónia olyan államon belül fejleszti politikai személyiségét, amely elismeri és tiszteletben tartja Spanyolország népeinek eltérő identitásait.

Katalónia polgári és társadalmi hagyományai mindig a nyelv és a kultúra fontosságát hangsúlyozták [...]. A katalán parlament Katalónia állampolgárainak érzéseit és akaratát tolmácsolva, a széles többség támogatását élvezve *Katalóniát nemzetként határozza meg.*” (Ley Orgánica 6/2006, 27268-27269). Ezzel szemben a spanyol

Alkotmány már idézett második paragrafusa – *a nemzetiség-nacionalidad* (kiemelés tőlem – a szerző) definíciót tartalmazza. A nemzet és a nemzetiség fogalma azonban politológiailag és jogilag egyaránt eltérő tartalmat takar. A nemzetiség a többségi állam területén élő (etnikai) kisebbséget jelent. *A nemzet ellenben objektív és szubjektív kritériumokkal leírható, az esetek nagy többségében önálló államisággal rendelkező entitást, vagy pedig egy többnemzetiségű államon belüli államalkotó tényezőt jelenít meg* (Szilágyi 2010).

Katalónia Önkormányzati Alapszabályának 6.§ (1) bekezdése azt hangsúlyozza, hogy: „Katalónia saját nyelve a katalán. Mint ilyen, a katalán nyelv a katalán igazgatás és tömegtájékoztatás általánosan használt és előnyben részesített nyelve, amely az oktatás és tanulás folyamatának is általánosan elterjedt eszköze.” (Ley Orgánica 6/2006, 27270).

Ugyanezen paragrafus második bekezdése *Katalónia hivatalos nyelveként a spanyollal mint államnyelvvél szemben a katalánt nevesíti*. Ez a szabályozás és megfogalmazás az elmúlt évek során komoly alkotmányjogi vitákat váltott ki. A katalán megoldás ugyanis a baszkföldi, a galíciai és a valenciai igényeket is figyelembe véve magában hordozza az alkotmányos modell már jelzett átalakításának és egy általános államreform beindításának a lehetőségét és szükségességét, végső megoldásként pedig lehetővé teheti Katalónia Spanyolországból történő kiválását és önálló államként való elismerését.

A spanyol Alkotmánybíróság 2010. június 28-i Határozata azonban több szempontból is alkotmányellenesnek minősítette Katalónia új Autonómia Statútumát. Az ezzel kapcsolatos politikai és jogi vita azonban még nem zárult le. A generális államreform és a nyelvi komponens témakörében kibontakozó alkotmányjogi és politikatudományi vita sem fejeződött még be².

A FÜGGELENSÉGI FOLYAMAT ÁLLOMÁSAI

Katalónia függetlenné válása ügyének előmozdítása érdekében katalán részről 2000 óta számos kísérlet történt. 2009. december 13-án civil szervezetek kezdeményezésére több mint 160 városban és településen 700 ezer állampolgár részvételével referendumot tartottak. A válaszra váró kérdés a következőképpen hangzott: „Egyetért-e Ön azzal, hogy Katalónia független, szociálisan elkötelezett, demokratikus és szuverén jogállam, az Európai Unió tagja legyen?” Bár a voksolás eredménye nem volt kötelező erejű, mivel az alkotmány szerint népszavazást csak a madridi kormányzat

2 Ennek folyamata jól nyomon követhető Alberto López Basaguren: *Las lenguas oficiales entre Constitución y Comunidades Autónomas: ¿desarrollo o transformación del modelo constitucional?* Revista Española de Derecho Constitucional, núm. 79, enero-abril de 2007. 87-112.o. tanulmányában, továbbá a Spanyol Királyság Államtanácsa által az alkotmányreformról közzétett 932 oldalas Jelentésben (El Informe del Consejo de Estado sobre la reforma constitucional. Texto del informe y debates académicos. Consejo de Estado-CEPC, Madrid, 2006. pp. 932), továbbá a spanyol Alkotmánybíróság 2010. június 28-i már említett Határozatában, (Pleno. Sentencia 31/2010, de 28 de junio de 2010. BOE núm. 172, de 16 de julio de 2010.), valamint Jorge de Esteban: *El naufragio del Estado. (Un análisis cronológico. Justel, Madrid, 2015.)* című könyvében.

írhat ki, José Luis Rodríguez Zapatero akkori szocialista párti miniszterelnök közölte is, hogy nem ismeri el jogszerűnek a referendum megtartását. A népszavazás egyébként is érvénytelen volt, mivel a szavazásra jogosultak alig több mint 30%-a járult az urnákhoz és azt a Generalitat sem támogatta. A megjelentek 95%-a ugyanakkor Katalónia önállóságára szavazott. S már a referendum másnapján újabb szervezetek jelezték, hogy további népszavazásokat terveznek és kezdeményeznek az önkormányzati közösség nagyvárosaiban.

A katalán függetlenség megteremtésének programjával kampányolt a 2012. november 25-i önkormányzati közösségi választásokon Artur Mas, a katalán kormánypárt, a Konvergencia és Unió (Convergencia i Unió – CiU) vezetője. A 2016-ra függetlenségi népszavazás kiírásának felvállalása programjával fellépő CiU az előzetes várakozások ellenére azonban nem szerezte meg a remélt abszolút többséget. A 135 tagú Generalitatban az előző, a 2010-es autonómia választásokhoz képest 12 képviselői helyet veszítve mindössze 50 mandátumhoz jutott. Kivételes (abszolút) többség hiányában a 21 képviselői helyhez jutó radikálisan függetlenségpárti Katalán Köztársasági Baloldalra (Esquerra Republicana de Catalunya – Catalunya Sí- ERC-Cat Sí), valamint a 2010-ben még nem induló, 2012-ben azonban három mandátumot szerzett baloldali radikális Népi Egység Listájára (Candidatura d’Unitat Popular – CUP) támaszkodva vágott neki a feszültségekkel terhes, történelmi feladatok megoldása előtt álló új törvényhozási ciklusnak és Katalónia kiválását előkészítő folyamat beindításának, a procésnek.

A katalán függetlenség kivívásának útján fontos mérföldkő volt 2013. január 23. E napon a katalán parlament a Generalitat javaslatára referendum kiírása mellett döntött. Elemzők a tényt a *szuverenitás kinyilvánításaként* értékelik, mivel az hangsúlyozta, hogy „Katalónia népe a demokratikus legitimitás alapján szuverén politikai és jogalanynak minősül.” (Tamames 2014). 2014. november 9-én megtörtént a *konzultációs jellegű katalán népszavazás* a függetlenségről. Az állampolgárok véleményének megkérdezéséről lévén szó, az aktusnak ügydöntő hatálya nem volt. Mivel a lakosság álláspontjának felmérésére és a Generalitat központi kormányzattal szembeni tárgyalási pozícióinak – sokak szerint zsarolási potenciáljának – megerősítésére szolgált, jelentősége szimbolikusan tekinthető.

A két kérdésből álló népszavazáson 2 305 290 fő, a választásra jogosultak 33%-a vett részt. Az első kérdés így hangzott: „Kívánja-e, hogy Katalónia állam legyen?” Ha a válasz igenlő, akkor a második kérdés a következőképpen folytatódik: „Akarja-e, hogy ez az állam szuverén legyen?”

Mindkét kérdésre igennel válaszolt 1.861.753 fő, azaz a szavazók 80,76%-a. Az első kérdésre igennel, a másodikra nemmel felelt a résztvevők 10,07%-a. A mindkét kérdésre nemmel válaszolók aránya 4,54%-ot, a különböző okokból nem értékelhető voksoké 4,63%-ot tett ki.

Az eredmények azt mutatták, hogy bár a résztvevők óriási többsége Katalónia, mint független állam létezése mellett tette le a voksát, ez csupán a szavazásra jogosultak 33%-nak a 80,76%-át jelentette. Az 50%-os részvételi arányt 2014 novemberében sem sikerült elérni.

A 2015. szeptember 27-i önkormányzati közösségi választáson sem erősödött az elszakadásra törekvő politikai erők helyzete. 2015 júniusában megszűnt a Konvergencia és Unió. A helyébe lépő, függetlenségpárti *Junt pel Si – Együtt az Igenért* szövetség a szavazatok 40%-nak megszerzésével hatvankét képviselői helyhez jutott a katalán parlamentben. A Katalónia elszakadásával szembenálló új, jobbközép politikai párt, a Ciudadanos (katalánul Ciutadans) végzett a második helyen. 18%-os támogatottsága 25 mandátumot eredményezett. A Katalán Szocialista Párt az önkormányzati közösség harmadik legnagyobb politikai erejeként a szavazatok 12,6%-át szerezte meg, ezzel 16 parlamenti képviselői helyhez jutott. A Népi Egység Listája (CUP) 9%-os szavazati arányával 10 mandátumot, a Catalunya Sí que es Pot, azaz a Podemos 8,91%-ot és 11 mandátumot, a katalán függetlenséget ellenző kormányzó Néppárt 8,49%-ot és 11 képviselői helyet szerzett. A választási részvétel igen magas volt. Az 5,6 millió leadott voks az arra jogosultak 77,4%-át tette ki. A függetlenedés pártiak összességében, matematikailag a szavazatok és a mandátumok kevesebb mint 50%-át szerezték meg.

Ennek ellenére az újra választott katalán parlament 2015. november 9-i ülésnapján a *Junt pel Si* és a CUP 72 képviselőjének szavazatával az azt különböző okokból nem támogató 63 nimmel szemben sor került Katalónia függetlenségéről szóló ünnepélyes Nyilatkozat kiadására. Az *Együtt az Igenért* és a Népi Egység Listája önálló katalán állam megteremtése kérdésében történt közös fellépése sem volt azonban elegendő ahhoz, hogy Artur Mas ismételten a Generalitat elnökévé, azaz Katalónia kormányfőjévé válasszák. A CUP kijelentette, hogy a korrupcióval vádolt politikus jelölését nem támogatja. A kialakult helyzet új tartományi választás kiírásával fenyegetett. 2016. január 10-én azonban megszületett a megoldás. A katalán parlament a *Junt pel Si* és a CUP nyolc képviselőinek együttes támogatásával (a CUP két képviselője tartózkodása mellett) a minimálisan szükséges 68 helyett 70 szavazattal a Generalitat elnökévé választotta az ötvennégy éves Carles Puigdemont-ot az *Együtt az Igenért* jelöltjét, Girona leköszönő polgármesterét. Az új elnök ötven perces beiktatási beszédében kijelentette, hogy az Artur Mas képviselte független állam megteremtésének irányvonalát képviseli. Magát az „autonómia utáni és a függetlenség előtti” (posautonomía y de la preindependencia) korszak elnökének nevezte.

A Katalónia kiválásának programjával induló politikai pártok számára azonban a 2015. szeptember 27-i tartományi választásoknál is rosszabbul alakultak a 2015. december 20-i országgyűlési és szenátusi választások eredményei. Katalónia 47 képviselői hellyel rendelkezik a képviselőházban. A függetlenség mellett elkötelezett Katalán Köztársasági Baloldal-Katalónia Igen (Esquerra Republicana de Catalunya-Catalunya Sí – ERC-Cat Sí) kilenc mandátumhoz, a CiU politikai örökösének tekinthető Demokrácia és Szabadság (Democràcia i Llibertat – DL) 8 képviselői helyhez jutott. A választások győztese Ada Colau, Barcelona polgármesterének a Podemos által is támogatott Közösen (en Comú) nevet viselő pártja lett kilenc mandátummal. A Katalán Szocialista Párt nyolc, a Ciutadans öt, a Néppárt öt képviselőt küldhet a madridi parlamentbe. A szenátusi helyek többségét ellenben az önálló katalán állam megteremtését programjukba iktató pártok szerezték meg. A Demokrácia és

Szabadság (DL) és a Katalán Köztársasági Baloldal-Katalónia Igen (ERC-CaT Sí) hat, míg a Közösen (En Comú) csupán négy szenátort küldhet a spanyol parlament felsőházába.

A függetlenségért folytatott küzdelem, a procés szempontjából azonban a 2015. december 20-i választások mégis fordulatot jelentettek. Megszűnt az uralkodó párti jellegzetességet mutató, kétpárti vetélkedésen alapuló mérsékelt többpártrendszer Spanyolországban. A 2011 óta kormányzó kormányzó Néppárt (Partido Popular - PP) és az ellenzék fő erejét alkotó korábbi kormánypárt, a Spanyol Szocialista Munkáspárt (Partido Socialista Obrero Español – PSOE) szavazóinak, szavazatainak és mandátumainak felét elveszítette. A Ciudadanos és a Podemos parlamentbe kerülésével a hatalmi centrumot támadó és gyengítő új politikai pártok jelentek meg a színpadon. Megerősödtek és megnőtt a súlyuk a kisnemzeti képviselőket ellátó, Katalónia esetében újjászerveződő és átalakuló politika erőiknek. A pártrendszer töredezettségét a spanyol parlamenti erőviszonyok is tükrözték. A Néppárt kisebbségi kormányzásra kényszerült. A helyzeten érdemben nem változtatott a 2016. június 26-i előrehozott parlamenti választás sem. A Spanyolországot jellemző kormányzati krízis 2018 júniusában oda vezetett, hogy a Mariano Rajoy néppárti miniszterelnök ellen benyújtott konstruktív bizalmatlansági indítvány eredménnyel járt. A 350 fős spanyol képviselőház 180 szavazattal 169 ellenében, egy tartózkodás mellett megszavazta a Szocialista Párt által benyújtott bizalmatlansági indítványt, így megalakulhatott a kisnemzeti pártok és a Podemos támogatását élvező, 84 parlamenti képviselővel rendelkező Szocialista Párti kisebbségi kormány.

Pedro Sáncheznek és kormányának azonban sem 2018-ban nem volt, sem 2020 végén nincs könnyű dolga, mivel továbbra is megoldásra vár a katalán kérdés Spanyolországban.

A 2017-ben még Carles Puigdemont vezette Generalitat ugyanis felgyorsította a Katalónia elszakadására irányuló folyamatot (March 2018).

2017 október elsejére üggyöntő népszavazást írt ki Katalónia függetlenségéről és a Katalán Parlament az állami önállóságot biztosító törvénykezésbe kezdett.

2017. szeptember 6-án elfogadta az *Önrendelkezési Népszavazásról* szóló 19/2017-es számú jogszabályt, két nappal később pedig a 20/2017-es számú, a *Katalán jogi átmenetről és a Köztársaság megteremtéséről* szóló törvényt.

Annak ellenére, hogy a spanyol központi kormányzat minden rendelkezésére álló politikai, jogi, gazdasági, büntetőjogi, állambiztonsági eszközöket bevetett, letartóztatásokat is magában foglaló intézkedéseket, urna lefoglalásokat, választókerületek bezárását, stb. foganatosított, 2017. október elsején sikerült megrendezni a katalán függetlenségről szóló népszavazást.

A népszavazáson az 5.343.358 szavazásra jogosult 42,35 %-a, 2.262.424 fő szavazott érvényesen. 770 000 választópolgár (14,5%) a szavazókörök bezárása miatt nem tudta akaratát kinyilvánítani. Nem vett részt a referendumon az arra jogosultak 43,25%-a. Katalónia függetlenségére 2.020.144 fő, a résztvevők 90,09%-a voksolt. A nem szavazatok aránya 7,87%-ot, az üres szavazólapokat bedobók aránya 2,03%-ot, az érvénytelenek pedig 0,89%-ot tett ki. A madridi központi kormányzat álláspontja

szerint illegális és alkotmányellenes népszavazást követően megindultak a tárgyalások az érintett felek között. A megbeszélések és közvetítők bevonásával lefolytatott egyeztetések azonban nem vezettek eredményre.

A katalán parlament 2017. október 27-én kinyilvánította Katalónia függetlenségét. A Generalitat elnöke által tett határozati javaslatot a katalán törvényhozás 70 igen, 10 nem és két érvénytelen szavazat mellett elfogadta. A Katalán Néppárt, a Katalán Szocialista Párt és a Ciudadanos parlamenti képviselői kivonultak az ülésről, nem vettek részt a szavazáson.

Válaszul a központi kormány előterjesztésére a spanyol királyság szenátusa még aznap megszavazta a az Alkotmány 155. paragrafusának életbe léptetését. Erre a spanyol demokrácia negyvenkét éves történetében még nem volt példa (Marco 2017).

Az Alaptörvény rendelkezéseinek első és második bekezdése szó szerint a következőket mondja ki:

„1. Ha egy Autonóm Közösség nem teljesíti alkotmányos, vagy más törvényekben előírt kötelezettségeit, vagy tevékenységével súlyosan sérti Spanyolország általános érdekeit, és a kormány Autonóm Közösség elnökéhez intézett előzetes figyelmeztetése hatástalan marad, a kormány a Szenátus abszolút többségének szavazatával minden szükséges eszközt felhasználhat annak érdekében, hogy a kötelezettségek teljesítését erővel kikényszerítse és az említett közérdeket megvédelmezze.

2. Az előző paragrafusban említett eszközök alkalmazása során a kormány utasításokat adhat az Autonóm Közösségek valamennyi hatósága számára.” (de Esteban, 2000).

Alkotmányos felhatalmazás jegyében került sor 2017 őszén a katalán vezetés leváltására, a katalán parlament funkcióinak korlátozására, működésének felfüggesztésére, a katalán ügyek feletti irányítás spanyol minisztériumok részéről történő átvételére, a telekommunikációs intézmények és a rendőrség központi irányítás alá helyezésére, a függetlenségi folyamatot irányító Generalitat tagjainak letartóztatása, vád alá helyezésére és 2017. december 21-re autonóm tartományi választások kiírására. Carles Puigdemont katalán elnök és négy minisztertársa a letartóztatás elől 2017. október 28-án Belgiumba távozott. Ellenük a Spanyol Legfelső Bíróság lázadás, az államrend megdöntésére irányuló szervezkedés, pénzügyi visszaélés és hűtlen kezelés miatt nemzetközi elfogató parancsot adott ki, amelyet 2018 második felében visszavont. A vádak Spanyolországban azonban továbbra is hatályban vannak. Carles Puigdemontra és politikustársaira hazatérésük esetén bünvádi eljárás és letartóztatás vár. A hivatalától megfosztott katalán elnök kísérletet tett politikájának nemzetközi támogatást szerezni. Ez azonban mind az Európai Unió, mind a nemzetközi szervezetek, mind pedig az egyes országok esetében sikertelennek bizonyult. Azt állíthatjuk tehát, hogy a demokrácia és a demokratikus önrendelkezési jog alkalmazása összeütközésbe került a nemzetközi rendszer stabilitását alapértéknek tekintő nemzetközi jogi szabályozással.

A kialakult helyzet feloldása érdekében a 2017. december 21-én rendezett autonóm tartományi választások sem hozták közelebb a megoldást.

A 81,94%-os részvétel mellett zajló választást csekély többséggel a függetlenséget ellenző Ciudadanos nyerte. A párt a szavazatok 25,37%-nak megszerzésével 37 mandátumhoz jutott. Szorosan a nyomában a Junts pel Sí végzett 21,65%-al és 34 képviselői hellyel. A harmadik legnagyobb politikai erő az ERC-Cat Sí lett 32 mandátummal. Az önálló Katalónia megteremtéséért küzdő, említett két függetlenség-párti Junts pel Sí és ERC-Cat Sí parlamenti helyeihez hozzáadhatjuk a CUP négy képviselőjét. Így a 135 fős katalán parlamentben az elszakadás pártiak 70 szavazattal, azaz törekény többséggel rendelkeznek. Velük szemben sorakozik fel a Ciudadanos már említett 37, a Katalán Szocialista Párt 17, a Podemos köré tömörülő 8, valamint a Néppárt 3 képviselője, amelyek összesen 65 mandátumot jelentenek.

Már a választás másnapján megindultak, illetve tovább folytatódtak a viták az önálló államiság, illetve Spanyolország keretei között megvalósuló kiterjedtebb önkormányzati státusz előnyeiről, illetve hátrányairól. 2020 második felében a helyzet azonban az, hogy egyszerre létezik egy önállóságát kinyilvánító katalán köztársaság és egy jogfosztott spanyol régió (Szilágyi 2018).

A MODELL ALKALMAZHATÓSÁGA A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN

Az Ibériai-félsziget nagyobbik államában végbemenő események és folyamatok a Kelet- Közép- Európa országokban élő nemzeti kisebbségek autonómia törekvései számára is fontos tanulságokkal szolgálnak. A spanyol-katalán megoldás a kulturális nemzetfelfogás jegyében térségünk többnemzetiségű államaiban élő magyar nemzeti kisebbségek esetében is naprendre tűzi a modell érvényességének és érvényesíthetőségének a kérdését. A politikai önkormányzatiság, a személyi és területi autonómia, az identitás megőrzésének és a hivatalos nyelvhasználat összekapcsolhatóságának realitása, az ahhoz szükséges intézményrendszer kiépítése és fenntartása az Európai Unióban már megvalósult demokratikus államépítési gyakorlat alkalmazhatóságára hívja fel a figyelmet. Az összehasonlító társadalomtudományi elemzések legfontosabb hozzájárulása ugyanakkor a különböző típusú autonómia modellek bevezetéséhez szükséges feltételek számbavétele mellett a hasonlóságok és az eltérések kimunkálása és az abból fakadó következtetések levonása lehet. Az analógiák világára koncentrálnva leszögezhetjük, hogy a Spanyolországban Katalónia esetében alkalmazott alkotmányos modellnek a kisebbségek nyelvi, kulturális és politikai jogait rögzítő előírásai hozzájárultak a nemzeti identitások megőrzéséhez. A Kárpát-medencében a szomszédos országokban élő magyarság esetében is ez a helyzet. Az Erdélyben, a Felvidéken, Kárpátalján, Pannon-Horvátországban, és a Vajdaságban kialakítandó autonómiaformák feltételezik a személyi elven, az adott településen többségben élők helyi (kisebbségi), valamint a települési autonómiák társulásából keletkező autonóm régió formájában szerveződő kulturális, területi, ön-

kormányzati, politikai, gazdasági és részben külképviseleti hatáskörökben megnyilvánuló autonómiát. *Ennek kereteit a katalán esethez hasonlóan a Kárpát-medencében is egyrészt a nemzeti kisebbségek államalkotó nemzetként történő elismerése, másrészt az adott állam területi integritásának megőrzése képezi.* A folyamat a katalán tapasztalatok alapján természetesen nem nélkülözheti a kisebbségi érdekérvényesítést biztosító intézményrendszer létét, a kisebbség által lakott terület megfelelő gazdasági teljesítőképességét, a nemzeti kisebbség erős regionális tudatának meglétét, önazonosságának szilárdságát és identitásának vállalását, a működéshez szükséges erőforrásokat, az adott állam többségi nemzete, valamint az uralkodó politikai elitnek és a társadalmi erőket támogatását, a magyarországi és a szomszédos országokban működő magyar pártok, kulturális, tudományos, civil szervezetek és alapítványok közötti konszenzus megteremtését.

A párhuzamosságok és az analógiák mellett jelentős különbségek is kimutathatók a Kárpát-medencei népek és a katalán nemzeti önmegvalósítást szolgáló törekvések között. A magyarság szempontjából a jelenlegi helyzet kialakulásának gyökerei dátumszerűen az 1920. június 4-én aláírt Trianoni Szerződés aláírásához nyúlnak vissza. Az 1920-as rendelkezéseket az 1947-es Párizsi Béketárgyalások is fenntartották. Ennek következtében nemzetközi jogi jelleggel három évtizeden belül kétszer is megerősítést nyert a Kárpát-medencei kisebbségi kérdés igazságos és méltányos rendezésének nagyhatalmi érdekek által diktált, erő útján történő szőnyeg alá söprése.

1920 óta e tanulmány megírásáig száz év telt el. Az asszimiláció, a migráció, a kényszerű lakosságcsere, a nemzeti kisebbségeket ért politikai-gazdasági jellegű hátrányok, üldöztetések, méltánytalanságok és megtorlások, valamint a napjainkban érvényesülő globális kortendenciák következtében a Kárpát-medence magyarságának százalékos aránya a Magyar Tudományos Akadémia Földrajztudományi Kutatóintézetének 2011-ben kiadott monográfiája által közölt adatok szerint (Kocsis-Schweitzer 2011), az 1920-as 46,7%-ról 2001-re 40,1%-ra csökkent, miközben létszáma az 1920-as 9 710 500 főről 2001-ben 11 822 000-re nőtt. Összességében azonban elmondható, hogy *„A világ 13-14 millió magyarja 90%-nak hazája a Kárpát-medence, a magyar állam évezredes történelmi területe. Közel 3 milliónyi európai magyar él a Magyar Köztársaság határain túl, akik a kontinens olyan nemzeti kisebbségének számítanak, akiknek a létszáma meghaladja a Föld 86 országáét.* (pl. Mongóliáét, Lettorszáéét, vagy akár Namíbiáét). A magukat magyar nemzetiségnek vallók közül 9,4 millió Magyarországon, 1,4 millió a romániai Erdély, 520 ezer Szlovákia, 290 ezer a szerbiai Vajdaság, 151 ezer az ukrainai Kárpátalja és 15 ezer Horvátország pannon tájának lakója.” (Kocsis-Schweitzer 2011). Nagyon fontos annak hangsúlyozása is, hogy az országhatárokon kívül lakó magyarság nemzetiségi szempontból a katalánokhoz hasonlóan területileg kompakt egységet képez. Elvileg ezért a korábban vázolt feltételrendszer, valamint a szubszidiaritás általános társadalomszervező elvének, továbbá a kisebbségek önrendelkezési jogának érvényesítése lehetőséget nyújt az etnikai alapú politikai önkormányzatiság területi megjelenítésére, az autonómiával rendelkező önkormányzati régió/legfelső középszint adott országban történő létrehozására.

Ez a megoldás a nemzetközi jogi státusz quot megváltoztató és felforgató elemeket, vagy szándékokat nem tartalmaz és nincs szó Nagy Magyarország restaurálásáról. Elméletileg a kettős állampolgárság sem jelent más országok belügyeibe való beavatkozást. Ezt a Spanyol Királyság több latin-amerikai országgal, Románia pedig Moldáviával kapcsolatos kettős állampolgárságra vonatkozó szabályozása is bizonyítja. A katalánok és a Kárpát-medencei magyarság történelmi helyzete és pozíciói között mindazonáltal jelentős államszerveződés jellegű különbségek is kimutathatók. Katalónia a „Katolikus Királyok”- Kasztíliai Izabella és Aragóniai Ferdinánd - 1492-es országgyesítése óta Spanyolország több-kevesebb önkormányzatisággal rendelkező tartománya, az egységes spanyol királyság része. Az 1359-ben létrejött Generalitat életre keltésére csupán az 1932-es önkormányzati Statútummal került sor és az új demokrácia intézményrendszere kiépítésének eredményeképpen fogadták el a második lépcsőben a 2006. júliusi Alapszabályt. A katalánok ugyanakkor a spanyol királyság lakosságának 20%-át teszik ki. A kárpát-medencei magyar államiság ezzel szemben több mint ezer éves múlttal rendelkezik, s a magyarság részaránya a történelmi Magyar Királyság területén 1910-ben 49,2 %-ot ért el. Magyarország nem új önálló állam megteremtésére, hanem a nacionalizmus nélküli nemzetfelfogás jegyében az országhatárok virtuálissá válása következtében az identitás alapú politikai, kulturális és területi autonómiát is magában foglaló és békés nemzetegyesítésre törekszik (Szilágyi 2010).

Amint azt a katalán tapasztalatok Kárpát-medence számára hasznosítható tapasztalatainak vázlatos áttekintése mutatja, az elemzett problémakör fontosságára való tekintettel további, komparatív szempontokat előtérbe helyező vizsgálódásokat igényel. Aziránt azonban a legcsekélyebb kétségünk sincs, hogy a különböző típusú, szintű és alapú önkormányzatok a jövőben is fontos szerepet játszanak majd az államok életében és a nemzetközi viszonyok rendszerének alakításában.

TRODALOM

- Blanco Valdés, R. 2005, *Nacionalidades históricas y regiones sin historia*. Alianza Editorial, Madrid.
- De Esteban, J. 2000, *Las Constituciones de España*. Centro de Estudios Políticos y Constitucionales (CEPC), Boletín Oficial del Estado (BOE).Textos y Documentos Madrid.
- De Esteban, J. 2015, *El naufragio del Estado.(Un análisis cronológico.)* Justel, Madrid, *El Informe del Consejo de Estado sobre la reforma constitucional. Texto del informe y debates académicos*. Consejo de Estado-CEPC, Madrid, 2006. pp. 932.
- Ley Orgánica 6/2006.19 de julio, Sobre la reforma del Estatuto de Autonomía de Cataluña. *Boletín Oficial del Estado*, 2006. núm.172. 27269-27310.o.
- Ley 19/2017,6 de septiembre, del Referendum de Autodeterminación. <https://diario-oficial-generalitat-catalunya.vlex.es/vid/ley-19-2017-6-692831257>.

- Ley 20/2017, 8 de septiembre, de transitoriedad jurídica y fundacional de la república. https://noticias.juridicas.com/base_datos/CCAA/604655-l-20-2017-de-8-sep-ca-cataluna-transitoriedad-juridica-y-fundacional-de-la.html.
- Linz, J. J. 1992, Politics in a Multilingual Society with Dominant World Language. In: *J. G. Savard and R. Vigeault (comps.): Les états multilingues. Problèmes et solution*. Presses de Université Laval, Québec.
- López, B. A. 2007, Las lenguas oficiales entre Constitución y Comunidades Autónomas: ¿desarrollo o transformación del modelo constitucional? *Revista Española de Derecho Constitucional*, núm. 79, enero-abril. 87-112.o.
- Magyarország térképeken. 2011, (Szerk. Kocsis Károly és Schweitzer Ferenc) Magyar Tudományos Akadémia Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest.
- March, O. 2018, *Los entresijos del „proceso”*. Los Libros de la Catarata. Madrid.
- Marco, F. 2017, *De la operación Cataluña al 155*. Indicios, Madrid.
- Pleno. Sentencia 31/2010, de 28 de junio de 2010. BOE núm. 172, de 16 de julio de 2010.
- Szilágyi, I. 1996, *Demokratikus átmenet és konszolidáció Spanyolországban*. Napvilág Kiadó, Budapest.
- Szilágyi, I. 2010, Nemzeti identitás, nemzetfelfogás és kulturális diplomácia a huszonegyedik században. *Magyar Tudomány*. 2. sz. 198-208. o.
- Szilágyi, I. 2012, Spain: From the Autonomy Model to the Federalism. The case of Catalonia. In: *Minority Politics within the Europe of Regions*. (Edited by István Horváth and Márton Tonk). Scientia Publishing House. Cluj-Napoca, The Romanian Institute for Research on National Minorities. Cluj-Napoca, 107-123.o.
- Szilágyi, I. 2014, Catalonia's Experiences for the Carpathian Basin. In: *Minority Representation and Minority Language Rights*. Edited by Tonk Márton, Székely Tünde Horváth István, Székely Ibolya. Scientia Publishing House. Cluj-Napoca, The Romanian Institute for for Research on National Minorities. Cluj-Napoca, 191-215.o.
- Szilágyi, I. 2016, *Podemos. A neoliberais válságkezelés radikális alternatívája*. Publikon Kiadó, Pécs, 158.o.
- Szilágyi, I. 2018, A katalán függetlenségi folyamat kérdőjelei. *Comitatus*. 28. 230. 47-61. o.
- Tamames, R. 2014, *¿Adónde vas, Cataluña?* Ediciones Península, Barcelona.
- Torres Muro, I. 1999, *Los estatutos de Autonomía*. CEPC, BOE. Madrid.